

De nestkaart: onmisbare bron van informatie

W. Hagemeyer, F. Hustings & F. Majoor

In Het Vogeljaar 44 (1996): 71 snijdt Jan de Jong een aantal problemen aan die verband houden met het zoeken naar nesten, zoals dat plaatsvindt in het kader van het nestkaartproject dat door Sovon-Vogelonderzoek Nederland in samenwerking met het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) wordt uitgevoerd. Aan deze problemen is bij het opzetten van het nestkaartproject de nodige aandacht besteed. Daarom is het goed om achtergronden, wettelijk kader en voorbereiding van het project te beschrijven.

Doelstelling

Via de monitoringprojecten van Sovon-Vogelonderzoek Nederland weten wij van vrijwel alle Nederlandse broedvogels goed en of hun aantallen veranderen en zo ja, in welke mate. De oorzaken van deze aantalsveranderingen zijn echter vaak onbekend. Dat maakt onder andere het nemen van concrete beschermingsmaatregelen moeilijk.

Om aantalsveranderingen beter te begrijpen, is informatie over de reproductie (voortplantingssucces) van broedvogels nodig. Indien bijvoorbeeld de reproductie laag is, kan dit de oorzaak zijn van een ongunstige aantalsontwikkeling van een bepaalde soort. Van de andere kant is het ook een belangrijk gegeven wanneer de reproductie van deze soort normaal is. In dat geval is het aannemelijk dat de oorzaak voor de achteruitgang eerder gezocht moet worden in bijvoorbeeld de winterkwartieren. In beide gevallen geldt dat informatie over de reproductie aan de basis staat van verder onderzoek ten behoeve van adequate en tijdige beschermingsmaatregelen. In het buitenland zijn tientallen voorbeelden te vinden van belangrijke informatie die via nestkaartsystemen aan het licht is gekomen. In Nederland zijn wij daarmee nog niet zover, al bestaan er gunstige uitzonderingen voor onder andere stootvogels (Bijlsma 1993) en weidevogels (Beintema et al 1995). Ook van Ooievaar en Kerkuil bestaan omvangrijke gegevensbestanden.

Het doel van het nestkaartenproject is dus het verzamelen van basale informatie over de reproductie van broedvogels en daarmee een bijdrage leveren aan het verklaren van hun aantalsontwikkelingen als indicatie van de geschiktheid van de leefomgeving.

Hoe werkt de nestkaart?

Met de door Sovon/CBS in het leven geroepen nestkaart worden de lotgevallen van vogelnesten opgetekend. Dit gebeurt aan de hand van waarnemingen aan gevonden nesten. Het is niet per se nodig om nesten tot het eind toe (uitvliegende jongen of moment van mislukken) frequent te bezoeken, want elk nest dat minstens twee maal is gecontroleerd, verschaft belangrijke informatie. Aan de hand van de nesten die ten minste twee maal zijn gecontroleerd, kan via de zogenaamde Mayfield-methode het nestsucces worden berekend, de kans namelijk dat een nest uitvliegende jongen (bij nestvlieders uitgekomen eieren) oplevert. Het is een goede maat voor de broedprestaties van een soort. Wanneer er voldoende nesten worden gevonden en regelmatig zijn gecontroleerd, kunnen zelfs jaarlijkse veranderingen in de reproductie worden vastgelegd. Het is niet noodzakelijk om jonge vogels te ringen en/of metingen te verrichten, al kan dit interessante extra informatie opleveren.

Wettelijk kader

Voorafgaand aan de start van het nestkaartproject is er overleg geweest met het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV), aangezien er ook een juridische kant aan het nesten zoeken zit.

Betreffende het wettelijke kader meldt het ministerie:

'Bijna alle Europese vogels vallen onder de bescherming van de Vogelwet 1936 (hierna: de Wet). Op grond van artikel 5 van de Wet is het onder andere verboden om beschermde vogels

opzettelijk te verontrusten, en op grond van artikel 8 van de Wet is het onder andere verboden om van beschermde vogels eieren te zoeken of (te pogen) hun nesten te verstoren.

In relatie tot het nestkaartenproject van Sovon is het volgende van belang:

'In de Toelichting op artikel 5 van de Wet is aangegeven, dat niet elke vorm van verontrusting als een verboden handeling moet worden beschouwd, maar dat de intentie van degene die bezig is beschermde diersoorten te verontrusten, bepalend moet zijn. Zo is bijvoorbeeld het schoonmaken van nestkastjes uiteraard niet strafbaar, hoewel het volgens de letter van de Wet verboden is.

In de Toelichting op artikel 8 van de Wet is aangegeven, dat het zoeken van nesten niet strafbaar is gesteld.

Ook uit de Toelichting op artikel 17 (over zoeken en rapen van Kievitseieren) valt af te leiden, dat het zoeken van nesten (in dit geval ten behoeve van nestbescherming bij weidevogels) niet als een verboden handeling dient te worden beschouwd.

De veldwerkzaamheden in het kader van het nestkaartenproject van Sovon/CBS zijn derhalve niet verboden op grond van de Vogelwet. Dit geldt uiteraard alleen voor zover verstoring zo veel mogelijk wordt voorkomen! Het volgen van de handleiding van het nestkaartenproject biedt hiervoor voldoende garantie.'

Overigens is over het onderwerp vogels en verstoring door Andri Binsbergen geschreven in Het Vogeljaar 43 (1995): 58-59 en 44 (1996): 76-77.

Overleg

Sovon/CBS zijn het nestkaartenproject niet zomaar op eigen houtje begonnen. In 1994 is een voorstudie uitgevoerd naar de haalbaarheid van een Nederlands nestkaartenproject. Deze voorstudie omvatte tevens een onderzoek van de omvangrijke buitenlandse literatuur over dit onderwerp en een praktijkproef met enkele tientallen vrijwilligers die werden voorzien van een voorlopige handleiding.

De resultaten van het proefjaar 1994 zijn beschreven in Bijlsma (1995a & b).

Op grond van de goede mogelijkheden die er voor een nestkaartenproject bleken te bestaan, is contact met andere instellingen opgenomen. Dit betrof met name het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek en speciaal de Nederlandse Ringcentrale. Ringwerk kan namelijk eveneens belangrijke informatie over de reproductie van broedvogels vastleggen, indien op systematische en gestandaardiseerde wijze in het broedseizoen wordt gevangen op vaste plekken, de zogenaamde Constant Effort Sites (CES). In feite vullen de nestkaartgegevens en de CES-gegevens elkaar zeer goed aan. Vooral in moerasgebieden en dicht struweel, waar het zoeken van nesten lastig of minder is gewenst, vormen de CES-gegevens een belangrijke bron van informatie over de reproductie van broedvogels. Bovendien kan het ringwerk informatie opleveren over de overleving van broedvogels, eveneens een belangrijk iets waarover wij momenteel nog te weinig weten.

Voorts is er over dit project overleg geweest (en dit overleg zal gedurende het project worden voortgezet) met vertegenwoordigers van Vogelbescherming Nederland.

Uiteraard is er ook overleg geweest met (groepen van) waarnemers die zich al bezighouden met nestonderzoek, om bestaande inspanningen te coördineren. Controleurs van nestkasten, vroeger verenigd in de Nestkastwerkgroep (later Werkgroep Broedbiologisch Onderzoek) zijn benaderd via een rechtstreeks schrijven waarin ze werden uitgenodigd hun gegevens in het vervolg in te vullen op de nieuwe nestkaart en in te sturen naar Sovon. Dit heeft geresulteerd in duizenden kaarten in 1995. Met de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) wordt eveneens samengewerkt; in samenspraak is de nestkaart zodanig gewijzigd dat WRN-ers hun gegevens er goed op kwijt kunnen. Naar verwachting levert ook dit een grote hoeveelheid kaarten op. Ook worden thans pogingen ondernomen om meer weidevogelonderzoekers bij het project te betrekken. Bij de nestkastcontroleurs, stootvogel- en weidevogelonderzoekers betreft het deels onderzoeken die al lange tijd, soms al enige decennia, lopen. Door het bundelen van krachten, het werken volgens vaste afspraken en het centraal inzamelen van de gegevens, krijgt de verzamelde informatie een belangrijke meerwaarde.

Nesten zoeken en verstoring

Nesten zoeken, indien zonder verstand van zaken uitgevoerd, kan leiden tot verstoring. Afhankelijk van de habitat, de vogelsoort en de zorg-

vuldigheid van de nestenzoeker kan de mate van verstoring echter tot een zodanig minimum worden teruggebracht dat de kosten (gering risico) in vergelijking met de baten (belangrijke kennis) aanvaardbaar zijn.

In veel Europese landen wordt de noodzaak van het hebben van informatie over reproductie onderkend en er bestaat al geruime tijd een nestkaartproject. Het bekendst is dat van de British Trust for Ornithology dat onlangs de miljoenste (!) Britse nestkaart opleverde. Ook in Finland, Polen, verscheidene Duitse deelstaten, Zwitserland en andere (delen van) landen bestaan bloeiende nestkaartprojecten.

Dat zo'n project in Nederland nu pas van de grond komt, is eigenlijk verbazingwekkend. Misschien komt het doordat bij sommigen de mening heerst dat een gevonden nest per definitie verloren is. Deze stelling geldt echter hooguit voor opvallend geplaatste, bijzonder slecht verstopte nesten (die logischerwijze het eerst worden gevonden door mensen en door predatoren) maar ze is in zijn algemeenheid onjuist.

Götmark (1992), die 225 studies over het effect van nestbezoek onder de loep nam, concludeerde dat alleen enkele groepen vogels duidelijk gevoelig kunnen zijn voor verstoring (meeuwen, sterns) en dat het idee dat grondpredatoren geursporen van mensen naar nesten volgen, nooit is aangetoond. Voorts bleek het door predatoren volgen van waarnemers naar nesten alleen bij enkele in open habitats voorkomende soorten te zijn vastgesteld, en dan alleen in situaties van hoge dichtheden en veelvuldig nestbezoek.

Uit de studie van Götmark valt af te leiden dat de vrees ongegrond is dat nestonderzoek zal leiden tot verstoring op grote schaal. Natuurlijk gaan wij er dan vanuit dat het gaat om serieus opgezet onderzoek, waarbij waarnemers ervoor waken om vegetatie te beschadigen en vogels te verontnemen. Niet voor niets is in de handleiding voor het nestkaartproject (22 bladzijden) een gedragscode voor waarnemers opgenomen, terwijl uitgebreid aandacht wordt besteed aan manieren om verstoring te minimaliseren.

Toekomst

Het nestkaartproject heeft in 1994 en 1995 een vliegende start gehad. Moeten wij nu bang zijn dat, ondanks alle goede voorzorgen, grote aantallen vogelaars lukraak nesten gaan zoeken en toch voor verstoring zorgen? Dat is niet aannemelijk. Het grootste deel van de kaarten die afgelopen jaren binnenkwamen, betrof soorten die al jarenlang worden onderzocht (weidevogels, nestkastbewoners). Het aantal waarnemers dat zich waagde aan zangvogels met goed verborgen nesten, was vrij klein. In de praktijk blijkt het zoeken van nesten namelijk een tijdverslindend, taai werkje te zijn dat alleen specialisten aanspreekt. Deze specialisten richten zich in het algemeen op een soort of soortgroep. Om dit soort nesten te vinden, moet je bijzonder goed op de hoogte zijn van het gedrag. Veel observeren, intensief en voorzichtig zoeken en af en toe als beloning een nest, dat is de praktijk van het neston-

